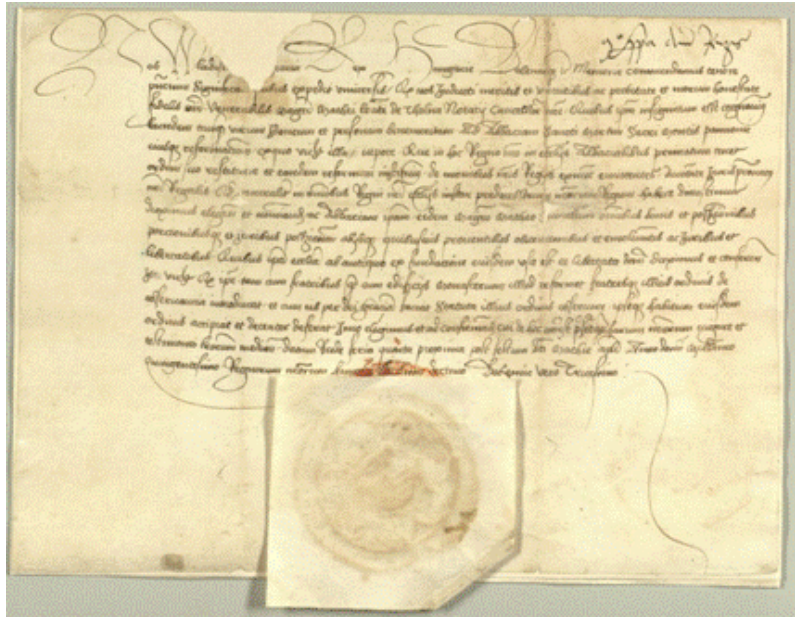

Tolnai Máté bencés főapát

Tolnai Máté gyermekkoráról nem sokat tudunk. Feltehetően 1460. körül született Tolnán. Apja, Mihály asztalos volt, aki gondoskodott fia taníttatásáról.

Hazai tanulmányainak befejezése után a tehetséges, a pécsi egyházmegyéhez tartozó klerikus 1479-ben a krakkói egyetemre került. A magisteri cím megszerzése után hazatérve a királyi kancellária jegyzője lett. A vallásos lelkű Ulászló jól ismerte és nagyra becsülte Tolnai képességeit,

tudományos műveltségét és erkölcsi magatartását. A Velencei domonkosok generálisa a velük szemben tanúsított szeretetszolgálatiért (*caritatis subsidiis*) 1493. június 3-án confraternitásukba vették és ezzel a rend tiszteletbeli tagjává fogadták.

A király 1500. február 26-án kelt oklevelével a 40 éves Tolnai Mátét azzal a feladattal bízta meg, hogy mint Pannonhalma feje új szellemet és életerőt vigyen nemcsak a főmonostorba, hanem a többi bencés apátságba is. A korban teljesen szokványos volt az a gyakorlat, hogy a király egyházi címeket adományoz. Miután a konvent megkapta a király levelét a kinevezésről, 1500. március 21-én, Szent Benedek apát ünnepén ők is megválasztották apátjuknak, és a pápától is hamarosan megérkezett a megerősítés. A szerzetesi fogadalom letétele után 1501-ben pappá szentelték, és apáttá benedikáltatta magát. Apáti munkájára a bakonybéli és a bécsi skót apátok készítettek fel. Először saját életében valósította meg a regula lelkületét, azután Pannonhalmán próbálta meghonosítani, majd igyekezett elterjeszteni a többi apátságban is. Tolnai Máté feladata az volt, hogy egy mindent átfogó reformot dolgozzon ki Pannonhalma felvirágoztatására és a szerzetesi élet megújítására, és hogy ezt ténylegesen meg is valósítsa a székhelyén és az apátságokban egyaránt. Hivatását komolyan vette és lelkesedéssel látta el feladatát. Ulászló és a pápa mindenben segítette, de a püspökök és néhány apát gyakran keresztetkék útját. Sokan perbe is fogták azzal vádolva, hogy rosszul kezeli a befolyt jövedelmeket.

II. Ulászló királynak a bencés reform utáni vágya abból fakadt, hogy látta a német és itáliai virágzó kolostorok és a hanyatló magyar monostorok ellentétét. Ulászló 1500. április 23-án az összes apáttal közölte, hogy elhatározta a bencés apátságok visszaállítását, újjászervezését és megreformálását. Eszerint a megújulásnak Pannonhalmáról kell kiindulnia és a rendnek vissza kell térnie ahhoz a fegyelemhez, amit a regula megkövetel. Tolnai célja és feladata a magyar bencés élet újjászervezése volt. A reorganizálást a XII. Benedek pápa 1336-ban kibocsátott „Summi Magistri” kezdetű bullájának szellemében és annak utasítása szerint akarta megvalósítani. Ez alapján jöttek össze az apátok Pannonhalmán közös káptalanra, és gondoskodtak vizitátorok választásáról is. II. Ulászló elképzelése szerint kétevente Szent György napján kellett tartani az általános káptalanokat. Később előfordultak olyan estek is,

amikor az egyes apátok különböző „okokból” kifolyólag nem jelentek meg ezeken az összejöveteleken. Az első ilyen káptalani gyűlést 1501. április 24. és 26. között tartották Pannonhalmán.

A rendi fegyelem helyreállításában az uralkodó is Tolnai segítségére volt. II. Ulászló többször bocsátott ki az apátoknak rendeleteket, mellyel a reform fontosságát kívánta hangsúlyozni. 1503. június 6-án szigorú utasítást adott, melyben arról rendelkezett, hogy az elkóborolt szerzeteseket fogják el, és a regula szabályai alapján mérjék ki büntetésüket. 1503-ban maga Tolnai is vizitátori útra indult. Személyes látogatást tett az almádi, tihanyi és pécsváradi apátságokban. Ezen túlmenően, több esetben megakadályozta, hogy az apátságok kommandátorok kezébe kerüljenek. Az is megesett, hogy a kommandátort megvesztegetve elérte, hogy egy kolostora ismét bencés kézbe kerüljön. Egyes apátságok esetében elrendelte, hogy a birtokok hadnagyai hűségesküt tegyenek neki, hogy az apát halála után nem engedik a monostort világi kézbe jutni.

II. Gyula pápa 1505. január 24-én Tolnai Máté kérésére megerősítette azokat a jogokat, amelyek a reform folytatásához és irányításához szükségesek voltak. A reform lényege abban állt, hogy a bencéseket egy kongregációba tömörítse. Ezért az 1507-es káptalanon kiválasztották a vizitátorokat, akik 1508-ban felmérték a bencés kolostorok helyzetét. Az erről készült jegyzőkönyv az egyetlen, amelynek eredménye írásban is ránk maradt. A vizitációnak szomorú eredménye volt. A megújulás tervét az 1510-es nagykáptalan éppen úgy helyeselte, mint II. Ulászló és a magyar országgyűlés. Először a dunántúli és a garamkörnyci apátságokat próbálta egyesíteni. 1512. június 24-én sikerült megvalósítania „a bencés rend örök fenntartása céljából, felbonthatatlan testvériséggel és szívélyes egyetértéssel” 8 királyú alapítású apátság (Pannonhalma, Pécsvárad, Szekszárd, Bába, Somogyvár, Zalavár, Garamszentbenedek, Bakonybél) unióját. Az apátoknak az unió alkotmánya értelmében hűségesküt kellett tenniük a főelnöknek, vagyis a pannonhalmi apátnak, aki mellé két társelnököt és az egyes monostorok belső életét ellenőrző vizitátorokat választottak. Fontos megjegyezni, hogy nem sikerült az összes magyar rendházat egyetlen kongregációba tömörítenie. Sok apátnak nem tetszett Pannonhalma kiemelkedő szerepe, ezért nem jelentek meg a káptalanokon. Tolnai többször is elkeseredetten panaszkodik a királynak, hogy az apátok nem engedelmessé válnak neki.

1514. június 1-én X. Leó pápa bullájában megerősítette Pannonhalma kiemelkedő és vezető állását a többi bencés apátság felett, ezzel gyakorlatilag létrehozta a magyar bencés kongregációt, amely időrendben harmadik a világon. Tolnait ezek alapján az első magyar főapátnak (archiabbas) tekinthetjük. Ugyanebben a bullában a pápa a páduai-cassino-i jogközség tagjának ismerte el Pannonhalmát, mellyel újabb kiváltságokhoz jutott.

Tolnai fontosnak tartotta, hogy a rend maga nevelje ki leendő vezetőit. A fiatal szerzetesek közül minden huszadikat egyetemre küldte tanulni. Pannonhalma kiváltsága volt 1515-től, hogy két növendéke végezhetett felsőfokú tanulmányokat, akár Bécsben is. Ilyen esetben a bécsi skót bencések szállást adtak a magyar szerzeteseknek. A változások következtében rövid idő alatt tízről negyvenre emelte a szerzetesek számát Pannonhalmán, akikből már az elnéptelenedett apátságokba is lehetett embert küldeni.

Tolnai a szervezeti reformot összekötötte a lelkiség és a szerzetesi élet megújításával. Ehhez liturgikus eszközökre is szükség volt. A zsolozsma egységes végzésének megkönnyítésére 1506-ban és 1509-ben Breviáriumot jelentetett meg, amely direkt a magyar bencés közönségnek íródott. A lelki élet fejlődése érdekében adatta ki a Pannonhalmi Evangelistariumot (1511), a Diurnale monasticumot (1515), és a Benedictionalet (1515-16) is. 1518-ban részletes leltárt készített, amelyből kiderül, hogy a bencéseknek gazdag egyházi

felszerelései voltak, többek között 45 kazula, 18 dalmatika, 8 palást és 13 kehely. Az 1535. körül készült összeírásban pedig, néhány zálogban fekvő birtok mellett, 10 nyomtatott misekönyvet és 11 nagy hangjegyes könyvet is feljegyeztek.

1535-ben a konvent Máté apáttal egyetértésben, I. Ferdinánd engedélyével megválasztotta utódnak a Pannonhalmán fogadalmat tett Mihály bátai apátot. Előrelátásuk megalapozott volt, mert Tolnai Máté ugyanazon évben meghalt. Maradandó eredményt nagy munkabírása és tettvégya ellenére sem tudott felmutatni, amiben nem kis szerepe volt II. Lajos királynak, aki már nem igazán támogatta Tolnait és a terjeszkedő Oszmán birodalomnak, mely az egyházi reformok helyett a katonai kérdések felé fordította a társadalom figyelmét.

Egészsége és alkata egész élete során gyenge volt. Még lovagolni sem tudott, ezért is kapott felmentést a csatákban való részvétel alól. De erkölcsi magatartásában és műveltségében kitűnt. 75 évesen halt meg és a Pannonhalmi Főapátság Szent Benedek kápolnájában temették el.

Tolnai Máté mivel a közelben született, már gyermekként járhatott a híres bátai kegyhelyen. Főapáti tevékenységében a bátai apátok mindig segítették. A bencés rend reformjában Miklós bátai apátban hathatós segítőre talált. A zalavári és a bátai apátok lettek a rendi vizitátorok, Máté apát a bátai, garamszentbenedeki és a bakonybéli apáttal együtt kapott kiváltságokat a pápától 1507-ben, s amikor 1512-ben létrehozzák a magyar bencés kongregációt, annak szervezésében a bátai apát, János is élen járt. Tolnai Máté utóda is egy bátai apát lett. Nyilván főapátként is többször megfordult Bátán, talán a nagybúcsúk egyik lelki irányítója lehetett.